



Škofjeloški domobranci na Vetrinjskem polju

Vetrinj – sramota »osvoboditeljev«

Ivo Žajdela

Založba Družina je v zbirki *Čas in ljudje* izdala knjigo *Vetrinj*, v kateri je prikazana ena najbolj tragičnih epizod novejši slovenske zgodovine. Gradivo, zbrano v tej knjigi, je raznovrstno in bogato informativno.

» Zakulisna pogajanja o vrnitvi domobrancev in civilistov so se začela 18. maja 1945 v gradu Turn. Pogajanje za domobrance je vodil polkovnik Kraner z dvema oficirjema, za Odbor narodne rešitve pa duhovnik Kette s svojo skupino. Pri pogajanjih je sodeloval general partizanov Hočevar. Dogovorili so se tudi o načinu vračanja v Jugoslavijo. /.../ Skupina, ki je domobrance poslala v smrt, se je tudi sestajala s partizani v Celovcu.« Avtor teh stavkov o Vetrinju je bil pred leti Franc Perme, ki je vodil skupnico Društvo za ureditev zamolčanih grobov. Prav vse, kar je v njih zapisal, je najprej izmišljeno, predvsem pa skrajno žaljivo za človeško dostojanstvo. Tudi takšni smo lahko Slovenci:

polni sovraštva in vsakršnega nasilja nad soljudmi in resnico.

Pomen Vetrinja Zdaj je ta Permetov umotvor spet objavljen, tokrat v knjigi oz. zborniku *Vetrinj*. Zato, da se v tej knjigi znova opozori na nekatere izkrivljene podobe, ki so se spletale o tragediji, imenovani Vetrinj.

Vetrinj je ime kraja pri Celovcu, hkrati pa označuje eno največjih tragedij v slovenski zgodovini, povojne pomore. Pravzaprav je bil Vetrinj vezni člen med medvojno komunistično revolucijo in protirevolucijo kot odgovorom nanjo ter povojnimi pomori. Ko so ob koncu vojne Titovi partizani s pomočjo sovjetske Rdeče armade prodrli z juga v Slovenijo, so se morali domobranci uma-

kniti iz nje. Z njimi je odšlo tudi veliko civilnih beguncev. Glavni domobranci se je čez Ljubelj umaknila na Koroško, kjer so jih Angleži namestili na polja ob vetrinjskem samostanu, predvsem primorski domobranci in srbski četniki pa so šli v Italijo. Čeprav je ozemlje v Furlaniji in na Koroškem zasedala ista britanska 8. armada, iz Furlanije niso vračali beguncev, s Koroškega pa so Angleži s prevaro, da jih premeščajo v Italijo, izročili v roke Titovim partizanom okoli 12.000 domobrancev in civilistov.

Vračanje domobrancev Tragedijo, imenovano Vetrinj, je pred svojim odhodom s Koroškega v glavnih obrisih načrtoval šef britanskega 5. korpusa general Toby

Low. Po tem njegovem scenariju so začeli z izročanjem Hrvatov 18. maja 1945 in ga končali 24. maja; v naslednjih dveh dneh, 25. in 26. maja, so prišli na vrsto vojaki Srbskega prostovoljskega zbora in manjša skupina slovenskih vojakov, v nedeljo, 27. maja, pa so v Področici izročili Titovim partizanom prvo večjo skupino slovenskih domobrancev. Kakor je razvidno iz vojnega dnevnika 5. korpusa, je bila zadnja skupina slovenskih domobrancev izročena v četrtek, 31. maja.

»23. maj: izročanje Hrvatov v Jugoslavijo se nadaljuje.

24. maj: izročanje Hrvatov končano. Začetek izročanja Srbov.

25. maj: nadaljnja pošiljka Srbov odpravljena z vlakom prek Področce.

26. maj: nadaljnjih 1.500 jugoslovanskih državljanov izročenih.

27. maj: 1.300 Slovencev evakuiranih iz Podrožce.

28. maj: 3.000 Slovencev evakuiranih v Jugoslavijo.

29. maj: 2.600 Slovencev in 500 konj evakuiranih iz Podrožce in Pliberka.

30. maj: 3.000 Slovencev evakuiranih v Jugoslavijo prek Pliberka in Podrožce.

31. maj: 1.950 Slovencev in 50 Hrvatov izročenih Jugoslovanom.

Tako je dokončana evakuacija, kakor je bilo dogovorjeno. Končno število evakuiranih je doseglo 26.339 oseb.«

Angleži so torej iz zbirališča Vetrinj vrnili 11.850 Slovencev, skupaj s Srbi in Hrvati pa 26.339 oseb.

Angleži in komunisti Čeprav naši zgodovinarji še vedno trdijo, da ni šlo za kupčijo med Angleži in Titom – partizani so se umaknili s Koroškega, potem pa so jim Angleži vrnili domobrance –, češ da še niso videli dokumenta o tem, pa prav vsi elementi (hiter in popoln partizanski umik ter angleško laganje beguncem, da jih premeščajo v Italijo) govorijo o tem.

V knjigi *Vetrinj* (444 strani) so izšli prispevki, ki so bili že objavljeni v reviji *Zaveza* (izdaja jo Nova slovenska zaveza). Zbrani na enem mestu dajejo bralcu dokaj celovito informacijo o dogajanju v Vetrinju in okoli njega. Res je, da so najzupnejši angleški dokumenti še nedostopni, vendar je množica podatkov, ki jih je objavil že britanski publicist Nikolaj Tolstoj, tolikšna in takšne narave, da razkrivajo praktično vse. Kot je znano, je britansko sodišče Tolstoja leta 1989 prav v zvezi z britansko vlogo pri veliki sramoti v zvezi z dogodki leta 1945 v Avstriji obsodilo na drakonsko kazen v višini 1.500.000 funtov, ki naj bi jih izplačal lordu Aldingtonu. Očitno so mu hoteli zapreti usta. Precej prispevkov govori prav o Tolstoju in njegovem prizadevanju za odkritje ozadij britanske zarote (prevare in kupčije) v Avstriji. Objavljena so tudi pisma, ki jih je Nova slovenska zaveza v zvezi z Vetrinjem naslovila na britanske oblasti. Nekateri prispevki v knjigi se



S predstavitev knjige v Ljubljani. Z leve: Jože Pavlič, Jožef Kočar in Justin Stanovnik

dotikajo tudi vprašanja odgovornosti domobranskega vodstva, čeprav se zdi, da so bili avtorji tej nadvse zahtevni nalogi nedorasli, saj niso upoštevali zapletenosti položaja, v katerem se je to vodstvo znašlo, ko so se mu zgodili trije veliki udarci: izguba vojne, izguba domovine in še britanska prevara. Prav okoli te odgovornosti je bilo v preteklosti precej krivičnih obtoževanj. Avtorji namreč niso dovolj upoštevali, da so bili v maju 1945 domobranci (protirevolucija!) le kmet na šahovnici, ki so ga igralci hoteli odstraniti z nje.

Bogato gradivo o Vetrinju V knjigi je objavljenih 24 prispevkov, ki jih je napisalo štirinajst avtorjev, od tega so jih šest napisali štirje britanski avtorji. Poleg tega je objavljenih pet pisem in dva uredniška prispevka ter 44 fotografij. V uvodnem delu so objavljeni štirje prispevki: odprto pismo britanskemu veleposla-

ništvu, dopisovanje z metropolitom Alojzijem Šuštarjem iz leta 1990 ter članka Jožefa Kočarja *Vetrinj – kupčija, prevara, odgovornost* (o ozadju vetrinjskih dogodkov) in Justina Stanovnika *Vetrinj obtožuje Veliko Britanijo* (esej o odgovornosti VB). Trije članki opisujejo osebna doživetja Slovencev. Naslov prispevka Ivana Kukovice je *V Palmanovo*, Tineta Velikonja *Vračanje iz Vetrinja* in Davorina Kahneta *Rešil nas je Božo Berlot*.

Štirje članki so pričevanja Britancev oz. opisi britanske vloge pri tragediji, imenovani Vetrinj. Naslov prispevka Johna Austina je *Pokol repatriiranih slovenskih vojakov leta 1945*, Nigela Nicolsona *Moj delež pri vračanju domobrancev* in zelo obsežnega in poglobljenega prispevka Justina Stanovnika *Ian Mitchell – Koliko stane dobro ime*. Sledi še pričevanje Nigela Nicolsona z naslovom *Priča*.

Vloga Nikolaja Tolstoja Vrsta prispevkov je posvečena publicistu Nikolaju Tolstoju, saj je to prvi Britanec, ki je odkrito pisal o sramotni vlogi Britancev leta 1945 na Koroškem, zaradi česar so mu Britanci leta 1989 tudi s pomočjo sodišča za vrsto let »zaprla usta«. Objavljena sta dva pogovora z njim, ki sta ju naredila Davorin Bažec in Justin Stanovnik. Janko Maček je naredil pogovor s Petrom Jambrekom o sojenju Evropskega sodišča za človekove pravice v primeru Nikolaja Tolstoja. John Corsellis pa je napisal spomine na slovenske politične begunce.

Dva prispevka sta namenjena osvetlitvi pravnega vidika ravnjanja z begunci leta 1945. Anton Drobnič je prikazal vojaški status slovenskega protikomunističnega upora. Poudaril je, da so bili pripadniki Slovenske narodne vojske (vaške straže, domobranci) vojaki domačih varnostnih enot in s tem so imeli tudi pravno status vojnih ujetnikov. Povojni pomori so bili tako zločin zoper vojne ujetnike. Nikolaj Tolstoj pa je osvetlil vprašanje uporabe mednarodnega prava pri prisilni repatriaciji iz Avstrije leta 1945.

Štirje prispevki so namenjeni obravnavi političnega vidika vetrinjskega zločina. Nikolaj Tolstoj piše o britanskih vojnih zločinih in njihovem kaznovanju. Poudaril je, da je bila britanska izročitev beguncev velik vojni zločin in da veljajo za Britance samo zločini sovražnika. V tem sklopu so objavljeni še trije prispevki: *Legende in realna politika* (Viktor Blažič), *Kaj lahko naredi človek* (Franc Pepevnak) in *Reševanje slovenskih civilnih beguncev v Vetrinju* (Janez Grum). Justin Stanovnik je napisal dve poglobljeni razmišljanji o vprašanju Vetrinja: *Ali je bilo to, skozi kar smo šli, za življenje ali za smrt* in *Razumeti trpljenje – vedno nova človekova možnost*.

Molk Britancev V zadnjem delu so objavljena pisma britanskemu veleposlanstvu, kraljici Elizabeti II. in predsedniku Danilu Türku, v katerih jih društvo Nova slovenska zaveza sprašuje in opozarja o neraziskanih političnih vprašanjih zadeve Vetrinj. Na koncu sta objavljeni še dve razmišljanji o Vetrinju. Anton Drobnič je svojega naslovil *Zgovoren molk kraljev* in v njem ugotovil, da niso dobili ne odgovora britanske kraljice ne slovenskega predsednika, o pismih niso poročali slovenski mediji in zaradi tega ni bilo niti pravih dejanj. Justin Stanovnik pa je pod naslovom *Ob neki smrti* razmišljal o dveh različnih Britancih: na eni strani kot izrazito svetel lik nastopa Nikolaj Tolstoj, na drugi pa lord Aldington oz. Toby Low. Dodana sta še pregled dogajanj ob koncu vojne, od 17. aprila do 13. maja 1945, ter imensko kazalo na desetih straneh z okrog 450 imeni. **D**

